

**СТРУКТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПРОМИСЛОВОМУ
КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ**

Ефективне функціонування промислового комплексу держави є визначальним фактором забезпечення динамічного розвитку вітчизняної економіки в цілому, підвищення рівня її конкурентоспроможності в світовому економічному просторі, досягнення високих соціальних стандартів життя населення. Промисловий комплекс посідає чільне місце в розвитку економічної системи України. Так, у 2005 р. вітчизняними промисловими підприємствами було вироблено 29,2% обсягу валової доданої вартості держави (48,6% продукції в загальному обсязі випуску) при концентрації 37,1% основних засобів і 30,0% зайнятих.

Теоретичним та практичним аспектам розвитку та функціонування промислових комплексів різного рангу присвячено велику кількість праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Найбільш вагомими з них є роботи О.І. Амоші, М.П. Бутка, А. Вебера, Я. Гамільтона, В.М. Геєця, Б.М. Данилишина, Л.В. Дейнеко, М.І. Долішнього, В.І. Захарченка, С.І. Іщука, В.В. Кістанова, І.І. Лукінова, О.Є. Пробста, Ю.Г. Саушкіна, М.І. Туган-Барановського, А.Т. Хрущова, М.Г. Чумаченка та ін.

Подальший науковий пошук у рамках згаданої проблеми актуалізується прагненням України до членства в Європейському Союзі, а відтак необхідністю забезпечити необхідні параметри функціонування вітчизняного промислового комплексу, зокрема в напрямі його технологічної модернізації та структурної перебудови. На сьогоднішній день у промисловому комплексі України домінуючими є виробництво третього та четвертого технологічних укладів. Це свідчить про те, що вітчизняний промисловий комплекс розвивається практично без наукових розробок. У той же час досвід розвинених країн світу показує, що

близько 80% приросту ВВП досягається саме завдяки ефективному використанню інтелектуального потенціалу суспільства.

Метою даної статті є розробка перспективних напрямів структурної перебудови промислового комплексу України на інноваційній основі. Досягнення визначеної мети бачиться нами через розв'язання наступних завдань: визначення місця та ролі промислового комплексу України в її економіці; аналіз динаміки промислового виробництва та галузевої структури вітчизняної промисловості; дослідження інноваційної діяльності промислових підприємств держави; визначення економічних важелів, покликаних сприяти структурній перебудові промисловості країни.

Промисловий комплекс України представлений 54558 підприємствами, 92,5% з яких належать до обробної, 2,5% – добувної промисловості, 5,0% – виробництва та розподілення електроенергії, газу і води.

Офіційною статистикою впродовж останніх 10 – 12 років фіксується зростання промислового виробництва (тільки за останній шестирічний період воно сягнуло 156,4%), що пов'язано, передусім, із збільшенням обсягів інвестицій в основний капітал (за 2000 – 2005 рр. – у 3,9 р.). Високим ступенем позитивного динамізму в рамках вітчизняного промислового комплексу характеризуються деревообробна, харчова, целюлозно-паперова, хімічна та нафтохімічна, а також машинобудівна галузі, що з огляду на потенціал України та орієнтири структурної перебудови її промисловості, можна оцінити позитивно.

Фінансові результати діяльності промислових підприємств України характеризуються невисоким рівнем і нестійкою динамікою (рівень рентабельності операційної діяльності за останні 6 років коливається в межах від 2,6% до 5,5%); високою була і лишається частка збиткових промислових підприємств (за вказаний період від 37 до 42% вітчизняних промислових підприємств отримують збитки).

Галузева структура промисловості України впродовж 2000 – 2005 рр. залишається незмінною (табл. 1): за обсягами виробництва й реалізації продукції виділяються металургія та оброблення металу, харчова промисловість,

виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, машинобудування, виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення, хімічна та нафтохімічна промисловість. Позитивним у ній є традиційно висока частка продукції «авангардної трійки» (електроенергетика, хімічна промисловість, машинобудування): 2001 р. – 32,5%; 2005 р. – 35,0%, а також харчової індустрії; негативним – вихід із складу «профілюючих» галузей легкої промисловості, висока питома вага продукції групи «А».

Таблиця 1

Галузева структура промисловості України (за обсягом виробленої продукції), %

Галузь	2001	2005
Промисловість в цілому	100	100
у т.ч. харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів	19,1	16,3
легка промисловість	1,6	1,1
металургія та оброблення металу	20,6	22,1
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	5,5	9,4
хімічна та нафтохімічна промисловість	6,9	6,4
машинобудування і металообробка	11,5	12,7
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	14,1	15,9

Джерело: [1, с. 105]

Структурну перебудову промислового комплексу України вчені-економісти та фахівці-практики пов'язують, передусім, з його інноваційним розвитком. На сьогоднішній день промислові підприємства України характеризуються низьким рівнем інноваційної активності. Так, якщо у 1995 р. 22,9% вітчизняних суб'єктів господарювання впроваджували інновації, у 2000 р. – 18,0%, у 2001 р. – 16,5%, то у 2005 р. їх кількість зменшилась до 11,9%. Це набагато менше, ніж, наприклад, у провідних країнах ЄС, де згаданий показник коливається у межах 60 – 70%. У результаті впровадження інновацій частка реалізованої вітчизняними промисловими підприємствами інноваційної продукції становила лише 6,5% від загального обсягу промислової продукції.

Серед галузей вітчизняної індустрії найбільша частка інноваційно активних підприємств зафіксована в машинобудуванні (22,0% обстежених підприємств), хімічній та нафтохімічній промисловості (19,9%), металургії (13,3%), харчовій та легкій (по 9,9%), целюлозній (7,7%) промисловості, що також є значно нижче від рівня аналогічних показників високорозвинених країн світу.

У регіональному розрізі найбільша кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, традиційно зосереджується в столичному регіоні та індустріально розвинених областях, а саме: в м. Києві (17,9% від їх загальної кількості по Україні), Харківській (11,1%), Донецькій (6,5%) та Дніпропетровській (6,3%) областях; найменша – в поліських областях, зокрема Рівненській (0,8%), Сумській (1,0%) та Волинській (1,2%).

Для здійснення інновацій у 2005 р. вітчизняними промисловими підприємствами було витрачено 5751,6 млн. грн., що в 3,3 р. більше, ніж у 2000 р. Розподіл інноваційних витрат за видами промислової діяльності виглядав таким чином: машинобудування – 28,2% витрат, металургія та оброблення металу – 27,4%, харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів – 17,8%, хімічна та нафтохімічна промисловість – 15,8%, виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення – 4,3%, целюлозно-паперова та поліграфічна промисловість – 0,7%, легка промисловість – 0,6%. Такий розподіл інноваційних витрат за галузями промисловості визначається тим, що на сьогоднішній день нововведення фінансуються переважно за рахунок власних коштів підприємств, а тому частка витрат суб'єктів господарювання кожної із згаданих галузей залежить безпосередньо від фінансових результатів його діяльності і коригується бажанням чи небажанням керівних структур спрямовувати кошти на фінансування інновацій.

Інноваційні витрати вітчизняних промислових підприємств у 2005 спрямовувались переважно на придбання і впровадження у виробництво нових видів машин, обладнання, установок та інших засобів виробництва (54,8%); питома вага витрат на виробниче проектування та інші види підготовки виробництва для випуску нової продукції була помітно меншою (17,3%); на проведення наукових досліджень і розробок витрачено 10,6% коштів. Ці статистичні дані демонструють недостатній рівень фінансування наукових досліджень і розробок, виробничого проектування, придбання нових технологій промисловими підприємствами України.

Таким чином, незважаючи на позитивну динаміку розвитку, промисловий комплекс України на сьогоднішній день характеризується структурною розбалансованістю, низьким рівнем рентабельності операційної діяльності промислових підприємств, високою часткою збиткових підприємств, низькоінтенсивною і малоефективною інноваційною діяльністю.

Відтак, пріоритетним напрямом промислової політики держави на нинішньому етапі розвитку є структурна перебудова промисловості, покликана сприяти підвищенню її конкурентоспроможності та посиленню соціального спрямування. Структурна перебудова вітчизняного промислового комплексу має здійснюватися в напрямі підвищення питомої ваги високотехнологічних галузей з великою часткою доданої вартості. Економічними важелями практичної реалізації вказаної мети можуть стати:

- пільгове оподаткування коштів підприємств, спрямованих на освоєння інноваційних технологій і продукції, запровадження інформаційних технологій, сучасних телекомунікаційних засобів;
- податкове стимулювання зменшення енерго- та ресурсомісткості виробництва;
- зменшення податку на прибуток на певну частину загальної вартості інвестицій в устаткування, особливо під час реконструкції чи модернізації підприємства;
- залучення іноземних інвестицій і розширення внутрішнього кредитування з метою цільового фінансування структурних реформ галузі;
- державне страхування кредитів приватних банків, наданих на виконання інноваційних проектів;
- розробка і впровадження механізму реінвестування доходів, отриманих від реалізації інноваційних програм у розвиток науки тощо.

Список літератури:

1. Статистичний щорічник України за 2005 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Техніка, 2006. – 645 с.